

БРАНТ И БРЕЖЊЕВ: ОД МОСКВЕ И КРИМА ДО БОНА

Славојка Бештић–Бронза

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет
slavojka.bestic-bronza@ff.unibl.org

Апстракт: Рад анализира улогу њемачкој канцелара Вилија Бранта у процесу дејантња почетком 70-тих година 20. вијека, кроз реализацију «Источне полиитике», која је била усмјерена ка релаксацији односа са земљама «источној блока», њрвенствено Совјетским Савезом, ДР Њемачком и Пољском, како би се на њај начин побољшала међународна поозиција СР Њемачке и умањила хладноратњовска најетност. Поред полиитичких прејговора и активностии, рад сјтавља акценат и на личне односе које је Вили Брант изјрадио са совјетским лидером Леонидом Брежњевим, односно на значај међусобној повјерења двојице полиитичара које се одразило на усјетне резултатне дилатералних односа двију земаља, као и на цјелокујну свјетску полиитику. Рад је дијелом базиран на исјраживањима у оквиру израде, нејубликоване, мајстјарске тезе под називом Источна полиитика њемачкој канцелара Вилија Бранта и Јујославија 1969–1974.. уз прејраду и дојуну резултатњима новијих исјраживања и објављене прађе.

Кључне ријечи: Вили Брант; Леонид Брежњев; Ејон Бар; Источна полиитика.

За њемачког канцелара Вилија Бранта (1969–1974) временски оквир Хладног рата је, са свим особеностима које је носио са собом, био савршена позорница, на којој су његов карактер, политичко умјеће и амбиције, сјајне вјештине преговарања, планирања будућних дјелатности и новог, бољег живота за Нијемце и Њемачку, дошли до изражаја.

Искуства стечена током бурног живота, популарност у њемачкој и свјетској јавности, подршка Западних савезника, којима није увијек било лако приближити Брантове политичке идеје, али и глобална дешавања, попут америчке заузетости ратом у Вијетнаму, француског изласка из НАТО савеза, совјетско-кинеског сукоба или нестабилности на Блиском истоку, омогућили су Бранту да дјелује самосталније од било којег другог њемачког политичара од завршетка Другог свјетског рата па до тог момента. Уложена огромна енергија и повољан сплет околности резултирали су, за Бранта, највећим тријумфом каријере, прихватањем и провођењем „Источне политике“ („Ostpolitik“)

односно релаксацијом односа са Совјетским Савезом, Источном Њемачком и осталим европским социјалистичким земљама, али убрзо и повлачењем са канцеларске позиције из моралних разлога.

Иако је Брантова Источна политика у првом реду била усмјерена ка регулацији односа СР Њемачке са ДР Њемачком, односно ка редефинирању њемачке позиције у Средњој Европи кроз нове односе са Чехословачком, Пољском и другим социјалистичким земљама, ипак је због општег система односа унутар Варшавског пакта за развој те политике био кључан однос СР Њемачке са Совјетским Савезом. За Њемачку изборне, а за Бранта и судбоносне, 1969. године ни најхрабрији нису могли предвидјети еволуцију комплексних совјетско-њемачких односа, којима су још увијек превасходно доминирале посљедице Другог свјетског рата.

Ставови њемачког канцелара према Совјетском Савезу дубоко су се емоционално мијењали током његовог живота. Као млади социјалдемократа у Либеку, под идеолошким окриљем странке којој је припадао, гајио је негативан однос према радикалној комунистичкој идеологији, а самим тим и према Совјетском Савезу. Међутим, убрзо је парламентарни начин борбе за права радника које је проводио СПД, млађим члановима странке, међу којима је био и Брант, постао неефикасан, те су се приклонили новооснованој Социјалистичкој радничкој партији – САП, која је нудила ванпарламентарне методе класне борбе (Koch, 1988. p. 52).

Брантово дјеловање унутар САП-а у Њемачкој, а и наредних година у Норвешкој, довело је до грађења позитивнијег става према Совјетском Савезу, а нарочито према идејама Троцког. Тек је под утицајем норвешке социјалдемократије, те јасно уочљивих негативности код комунистичких и других снага које су биле под контролом Совјетског Савеза у вријеме грађанског рата у Шпанији, поново постао одан идејама социјалдемократије (Veštić-Bronza, 2006, pp. 241-264.).¹ Највећи шок за Бранта у перцепцији Совјетског Савеза и његових намјера наступио је потписивањем споразума Рибентроп-Молотов, августа 1939. године. Брант се тада већ био у великој мјери одвојио од ставова старог САП-а, и од тада је био врло оштар у својим ставовима према СССР-у. Међутим, за њега неслагања са одређеним политичким концептима, никада нису значила окретање леђа и игнорисање истих.

Током ратних година, нарочито од 1944. године, и неупитних заслуга у сламању нацистичке Њемачке, Совјетски Савез је у Брантовим иступима помињан само у позитивном контексту, док је са друге стране постајао критичнији према САД-у и Великој Британији, спочитавајући им политику попуштања. Неки Брантови иступи током 1945. године у којима је помињао парламентаризам као етапу према правој демократији коју би обезбјеђивале социјалистичке институције, су између осталог довели до претпоставки по

¹ Брант се налазио у Шпанији од краја фебруара до краја јуна 1937. Извјештавао је са фронта за социјалдемократску штампу, те ширио револуционарну пропаганду у позадини. О Брантовом животу у политичком егзилу више у раду Veštić-Bronza (2006).

којима је Брант у прољеће 1945. постао сарадник СССР-а, и да је обавјештавао Совјете о њемачким војним покретима на простору Норвешке. Најновија архивска истраживања нису донијела потврду ових претпоставки (Merseburger, 2002, p. 211).

По завршетку Другог свјетског рата и Брантовог повратка у Њемачку дошло је до новог захлађења у његовим односима према СССР-у. Свједочио је често насилним промјенама и такозваној „совјетизацији“ у структурама земаља које су се нашле у совјетској сфери утицаја, које су у коначници довеле до настанка комунистичких диктатура по узору на совјетски модел (Merseburger, 2002, p. 281).²

Ипак, Брантовом политичком заокрету према СССР-у у највећој мјери је допринијела политичка криза око Берлина, у доба блокаде 1948–1949. Љевичарске политичке идеје су потпуно нестале из Брантовог политичког дискурса, те је од тада постао, како је сам говорио, „ратник Хладног рата“ („Kalten Krieger“) (Merseburger, 2002, pp. 282). Брант се за вријеме блокаде налазио управо у опкољеном граду, те је могао осјетити сву јачину совјетске политике насилног наметања политичких рјешења (Merseburger, 2002, p. 285).³

Наредне године су донијеле активне иступе против политике Совјетског Савеза. Идеолошки се све више кретао удесно, и значајно је утицао на политичку еволуцију СПД-а, која је постала неупоредиво прагматичнија странка, што је резултирало подршком уласку СР Њемачке у НАТО 1955. године (Koch, 1988, p. 92). Са друге стране управо је тадашњи совјетски председник Никита Хрушчов, својим агресивним пријетњама према Берлину, те насилно гушећи побуну у Мађарској, на коју је Брант реаговао предводећи демонстрације у Берлину, а потом смирујући и контролишући масу која је тражила радикалнији наступ према Совјетима, посредно допринио Брантовом политичком успону.

Негативна пропаганда на Брантов рачун је утицала, између осталог, на његов неуспјех на изборима за канцелара 1961, док су супротно томе Друга берлинска криза и градња Берлинског зида имале контраефекат, и значајно утицале на вртоглави раст Брантове популарности, не само у Њемачкој него и на Западу (Görtemaker, 1999, p. 357; Merseburger, 2002, p. 411).⁴

² Посебно је имао негативан став према дешавањима у Чехословачкој и насилном „изједначавању“ „Gleichschaltung“.

³ Тада је његова жена Рут била трудна, па су се званично вјенчали. Син Петер који је рођен 1948. био је тако право „дијете блокаде“. У Килу је 1. јула 1948. Брант коначно и званично поново постао њемачки држављанин и то као „Херберт Фрам звани Вили Брант“. Име је у потпуности промијенио у Вили Брант тек августа 1949.

⁴ У јеку антибрантовске кампање СССР и ДР Њемачка су приказивали Бранта као нацисту и шпијуна Гестапоа. Совјетска телевизија 2. јула 1960. чак пустила пропагандни филм у којем је Бранта, наравно посредством фотомонтаже, приказала заједно с неким кључним личностима нацистичке обавјештајне службе током Другог свјетског рата, као и са шефовима самог СС-а. У једном кадру се чак појавио са Канарисом и Химлером. Напади из ДР Њемачке су трајали непрекидно још од 1952. године, што је била посљедица шпијунских афера које су Бранту подметали источноњемачки и совјетски агенти.

Промјена, која се огледала у исфорсираном одласку Никите Хрушчова са позиције совјетског лидера, и доласку Леонида Брежњева на чело КПСС, а самим тим и Совјетског Савеза, у почетку није давала знакове евентуалног мијењања курса совјетске политике према СР Њемачкој, док је истовремено међублоковска трка у наоружању само повећавала притисак на њу (Geler i Nekrić, 2000, p. 562). Бурним дешавањима у свијету, а нарочито у Чехословачкој, током 1968. године, њемачко политичко водство је приступило прагматично. У складу са политиком Запада, совјетску интервенцију у Чехословачкој, без озбира на дубоко неодобравање, морали су прихватити као унутрашњу ствар Варшавског пакта и зарад виших циљева, отворити врата сарадње према Совјетском Савезу, иако је десница у Њемачкој инсистирала на обустављању било каквих активности који би водили ка помирењу са земљама Источног блока (Bahr, 1996, p. 221; Nećak, 2004, p. 131).⁵

Међутим, ускоро се показало да ће избор Вилија Бранта за њемачког канцелара донијети судбоносни преокрет за Њемачку у хладноратовском периоду. На канцеларској позицији Брант је у пуном капацитету наставио кампању, коју је започео као министар спољних послова и вицеканцелар (1966-1969), с циљем да малим корацима приближи СР Њемачку свом источном пандану, те да споразумима и конструктивном сарадњом доведе до повећања опште безбједности у Европи и сигурности СР Њемачке у односу на СССР и Варшавски пакт. У коначници ће се испоставити да је, ма колико то у почетку изгледало мало вјероватно, приближавање и сарадња у много већој мјери успостављена са Совјетским Савезом него са ДР Њемачком.

Неспорно је да су сарадници Вилија Бранта попут Егона Бара, Херберта Венера и Валтера Шела, урадили лавовски посао припремајући материјале и водећи прелиминарне преговоре, међутим испоставиће се да је за позитиван одјек у европској и свјетској јавности била важнија присност и неформална дружења која су остварили Вили Брант и Леонид Брежњев. Најутицајније свјетске новинске агенције су објављивале фотографије на којима су врхунски фотографи тог времена вјешто камером „ловили“ моменте опуштених и „озбиљних“ разговора двојице лидера, наглашавајући њихову харизму, маркантну појаву Леонида Брежњева и шарм Вилија Бранта, навикнутог на камере током низа година у којима се сусретао са политички најмоћнијим лидерима тадашњег свијета, али и са холивудским звијездама и припадницима џет сета.

Да би показао добру вољу и отвореност за сарадњу Брант је одмах по ступању на канцеларску дужност 1969. године потписао приступ СР Њемачке Пакту за неширење атомског оружја (Bender, 1995, p. 175). Истовремено је један од његових најближих сарадника, Егон Бар, детаљно разрадио план приступа СССР-у, што је Брант сматрао за основу успјешног вођења Источне

⁵ У том контексту су 1968. године обновљени дипломатски односи са Југославијом, који су били прекинути 1957, што је био додатни доказ спремности на сарадњу са социјалистичким државама, без озбира на чињеницу што Југославија није била чланица Варшавског пакта.

политике у 1970. години (Brandt, 1976, р. 439). Са друге стране Совјети су такође направили прве кораке у смислу прихватања договора Четворице о Берлину, односно о међусобним односима двије њемачке државе. Обојано је било потребно неутралисати Берлин као потенцијално кризно жариште и средство уцјене. СССР се на тај начин одрекао опције присиљавања СР Њемачке да призна ДР Њемачку (Merseburger, 2002, р. 607).⁶

Сусрет у Москви 11-13. август 1970. године

Прилика за историјски први састанак њемачког канцелара са водећим човјеком Совјетског Савеза указао се релативно брзо, заказан је за август 1970. године. Донекле релаксиран приступ преговорима обојици политичара омогућио је мукотрпан и опсежан вишемјесечни посао који су обавили њихови најбољи и најпоузданији сарадници, њемачки државни секретар Егон Бар („Tricky Egon“) и совјетски министар иностраних послова Андреј Громико („Mister Njet“) (Bahr, 1996, рр. 284-285). У раздобљу од 30. јануара до 22. маја су у интензивним разговорима провели чак 55 радних сати (Bender, 1995, р. 174). Громико је тада настојао да укаже на свјетску димензију совјетске политике, те је посебно потцртавао потребу постојања равнотеже са САД-ом. Међутим, Бар је био врло концентрисан на односе СР Њемачке са источним сусједима, те на добре могућности које су се из побољшања тих односа могле развити за цијели европски континент.

Њемачки државни секретар је на преговоре дошао са врло детаљно разрађеним и обимним планом, тако да је Громико у први мах био изненађен (Görtemaker, 1999, р. 542). Брант и Бар су се, у ствари, надали да ће Совјети брзо прихватити њихове приједлоге. Андреју Громнику је, ипак, требало неколико мјесеци за консултације, односно убјеђивање совјетских савезника у Варшави и Источном Берлину, јер се Брантова политика, изражена у Баровој концепцији, првенствено односила на рјешавање проблема са Пољском и Источном Њемачком (Bender, 1995, р. 174).

Преговори су резултирали договором око потписивања споразума у којем је СССР, преговарао и договорио ствари које су се директно тичале судбине његових европских политичких сателита, првенствено Пољске и Источне Њемачке. Договорено је да ће се у посебним уговорима између СР Њемачке и тих земаља утврдити детаљи, али да ће постојећи њемачко-совјетски споразум бити од кључног значаја за све, те да ће он чинити нераздвојиву цјелину са свим будућим споразумима између СР Њемачке и земаља Варшавског пакта.

Брант је у Москву дошао 11. августа. Дочекао га је совјетски премијер (министар-предсједник) Алексеј Косигин, и показао му град (Brandt, 1975, р.

⁶ Совјетском Савезу је у том моменту доминантан спољнополитички проблем био сукоб са Кином на Усурију.

429) Косигин је одмах почео разговоре о могућностима привредне сарадње између двије земље, које ће се отворити, након предстојећег потписивања споразума. Тада је први пут поменута могућност њемачких инвестиција у експлоатацију богатих совјетских енергетских ресурса (Görtemaker, 1999, p. 542).

Сутрадан, 12. августа, након заједничког полагања вијенца на Гробу незнаног јунака, почела је двосатна сједница код Косигина, на којој је и потписан споразум (März, 1996, pp. 123-125). Совјетски премијер је истакао историјски оквир и свјетски значај предстојећег њемачко-совјетског споразума. Саговорници су се сложили да је европска сигурност у том моменту имала кључну улогу за свјетску сигурност. Косигин је у том смислу нагласио да су оба свјетска рата почела у Европи и због Европе. Брант је одговорио: „Ми смо одлучни да учинимо све за смањење напетости и да спријечимо нови рат у Европи. Уз то иде чињеница да се резултати Другог свјетског рата не могу једноставно оставити по страни, него се морају преточити у конкретне споразуме. Алтернатива томе је рат. Али рат је лудост“ (Brandt, 1975, p. 430). Косигин је на то рекао да рат више није средство политике, што је, наравно, било далеко од праксе коју је СССР демонстрирао и нешто раније, нпр. у Чехословачкој 1968. године, а и нешто касније, нпр. у Авганистану 1979. године.

Упркос срдачним тоновима који су владали у разговору, Косигин није пропустио прилику да упозори Бранта на совјетску забринутост око активности њемачке десничарске Националне партије Њемачке НПД (Nationaldemokratische Partei Deutschlands – NPD). Изјавио је:

Забринути смо због снага реваншизма, због идеја фашизма, због конгреса НПД-а, због покушаја ове партије да убиједи омладину да припада раси која има право да поробљава друге народе. Наравно да су те појаве њихова лична ствар. Али ако се дозвољава постојање НПД-а, а прогања се Комунистичка партија, то нас чини забринутим (Brandt, 1975, p. 431).

На то је додао да је и Хитлер своју каријеру почео у малим, безначајним пивницама. Затим је наставио у умирујућим тоновима о могућностима сарадње на пољу науке, технологије и привреде, те указао на спремност СССР-а да интензивније сарађује не само са СР Њемачком, него и са цијелим Западом, претјерујући у приказивању успјешности совјетске привреде. Брант је прешао преко опаски о опасности буђења нацизма у Њемачкој, а о привредној сарадњи је говорио у помало неодређеним димензијама, истичући како СР Њемачка, као дио Европске економске заједнице у много чему не може самостално иступати (што је било потпуно нетачно), али да Европска економска заједница, која тежи проширењу,⁷ има свјетски карактер, и да ће та институција сигурно бити спремна да сарађује са СЕВ-ом,⁸ односно сво-

⁷ У том тренутку је Европска економска заједница још увијек имала свега шест чланова – СР Њемачку, Француску, Италију, Холандију, Белгију и Луксембург.

⁸ Савјет за узајамну економску помоћ (СЕВ или Комекон) формиран је јануара 1949. године у Москви, као источноевропска противмјера Маршаловом плану.

јим источним панданом, у којем се налазио и СССР. Брант је у овом случају намјерно избјегавао да прецизира могућности које су се тицале привредних односа искључиво између СР Њемачке и СССР-а, јер још увијек није био сигуран каква ће бити реакција његових западних савезника на прву посјету њемачког канцелара Москви.

Брант је затим говорио о проблему Берлина и жељи да тај град више никад не буде тема Хладног рата, те да би требало заборавити неке његове раније изјаве, из времена док је био градоначелник Берлина, јер је то било политички потпуно другачије вријеме. На крају се, ипак, осврнуо и на проблем појава реваншизма. Притом је рекао: Наравно, ми имамо проблема са нашом омладином. Ко их данас нема? Али ова млада генерација је ослобођена од стравичних лудости и грешака својих очева. На крају је Косигин Бранту саопштио да ће се поподне тог дана моћи кратко састати и са Леонидом Брежњевом, предсједником Врховног совјета, формално шефом државе.

Први сусрет Вилија Бранта и Леонида Брежњева је протекао у срдачној атмосфери. Разговор је трајао четири сата, у Брежњевљевом радном кабинету у Кремљу. Потврђено је све што је Брант већ договорио са Косигином, раније тог дана. Иако у разговору између Бранта и Брежњева није речено ништа посебно ново за њемачког канцелара је било посебно значајно колико је совјетски лидер прецјењивао улогу СР Њемачке у свјетској политици, односно њен маневарски простор (Merseburger, 2002, p. 612). Брант је процијенио да такво схватање није одраз лажног ласкања, него стварно совјетско непознавање западноњемачке позиције унутар западног система, те је то за њега био додатни адут у будућим односима. По Брантовој дипломатско-историјској процјени Леонид Брежњев је сматрао да је позиција СР Њемачке у том тренутку отприлике еквивалентна позицији коју је Њемачка имала између два свјетска рата, када је потписивала Рапалски уговор, (Merseburger, 2002, p. 612) што је, објективно, било далеко од истине. Двојица политичара су на првом сусрету стекли обострано повјерење, што је био најважнији предуслов за интензивне односе наредних година.

Брежњев се тада физички није осјећао добро, јер је нешто прије тога био на лијечењу у болници. Тако је свечана вечера протекла без њега (Koch, 1988, p. 148). Брант је у здравици још једном истакао значај споразума и нове перспективе у односима двије земље. У шетњи послје вечере је посебну пажњу обратио на утицај западњачке моде који се могао примијетити код омладине на улицама Москве (Brandt, 1975, p. 435). Те вечери је Брант дао завршну изјаву за њемачку телевизију о потписивању споразума:

Потписивање споразума између Совјетског Савеза и СР Њемачке је важан догађај у нашој послјератној историји. 25 година након капитулације Хитлеровог уништеног Њемачког Рајха, те 15 година након што је Конрад Аденауер овдје у Москви успоставио дипломатске односе са Совјетским Савезом, дошло је вријеме да наш однос са Истоком заснујемо на новим основама – и то на неограниченом обостраном одустајању од примјене силе, што прои-

зилази из положаја у којем се Европа сада налази... Овај споразум никако не угрожава постојано чланство СР Њемачке и њеног слободног друштва у Западном савезу. Поуздано партнерство са Америком, као и са Француском, остаје нетакнуто. Постоји све више држава Европе које за циљ имају стварање политичке заједнице у којој ће бити тијесно повезане. Споразум не угрожава никога и ништа. Он помаже да се отвори пут напријед. Ако то стварно и учини, тада ће бити од велике користи миру, Европи и свима нама. (Bender, 1995, p. 176)

Била је то изјава из које се још једном могло видјети колико је, у ствари, код Бранта било скептичности у погледу реакција Запада на његов споразум са Совјетима. Сутрадан је и Косигин у опроштајном разговору с Брантом потврдио колико су и једни и други мислили на то како ће, превасходно САД, реаговати на састанак у Москви. Рекао је Бранту да њемачки пријатељи, мислећи прије свега на Американце, могу бити врло задовољни, јер могло се доста говорити и о Вијетнаму, али он се није ни помињао. Брант је метафорично одговорио: Као што сте ви приликом закључивања споразума мислили на наше пријатеље, тако смо и ми мислили на ваше пријатеље (Brandt, 1975, p. 435).

Био је то, уједно, и крај првог Брантовог сусрета са совјетским политичким руководством и његове прве посјете Совјетском Савезу. Споразум који је потписан у Москви 12. октобра био је кључни споразум у креирању Источне политике. Сви наредни договори СР Њемачке са земљама Варшавског пакта били су у тијесној вези са споразумом из Москве, односно због познате чврсте хијерархије Варшавског пакта, гдје је првенство СССР-а у свему било неупитно, било је јасно да ће Брант имати отворен пут за споразумијевање са ДР Њемачком и Пољском.

У совјетско-њемачком споразуму из 1970. године обје стране су постигле свој циљ. Совјетски Савез је остварио једну од жеља којој је тежио 25 година – било је то њемачко признање постојања совјетске превласти у једном дијелу Средње Европе (Bender, 1995, p. 177). Осим тога споразум је совјетска влада приказивала као свој велики тријумф јер су га сматрали за коначан крах њемачког реваншизма (Merseburger, 2002, p. 611). С друге стране СР Њемачка је први пут уживала у чињеници да са Совјетским Савезом разговара не као побдијеђени са побједником, него као равноправна држава. За СР Њемачку у стварности потврда *statusa quo* која је произлазила из споразума више није била пука капитулација него средство за ублажавање посљедица *statusa quo*.

Брант је био одлучан да направи тај важан корак за СР Њемачку и да тако више него икад раније након Другог свјетског рата нагласи самосталност њеног политичког дјеловања. Ипак, и даље се дојао реакција Запада, па и унутрашње опозиције у Њемачкој. Зато се трудио да у први план не истиче једну од највећих тековина споразума из 1970. године – наиме, велики економски договор који су Бар и Громико постигли још на почетку својих преговора. Већ 1. фебруара 1970. у Есену је договорено да ће СР Њемачка СССР-у испо-

ручити огромне цијеве за транспорт земног гаса из Сибира, у вриједности од 400 милиона америчких долара, у замјену за 20 година испоруке тог гаса СР Њемачкој (Bender, 1995, p. 178). Био је то први велики економски договор двије земље након Другог свјетског рата, а једно од највећих достигнућа била је обострана спремност да се прихвате тако дугорочне (двадесетогодишње) уговорне обавезе. За Совјетски Савез је то представљало праву револуцију у његовим свеукупним односима са Западом.

Уопште је сва активност око споразума из 1970. године, код Совјета изазвала прави талас дотад незамисливог повјерења према СР Њемачкој, што је био један од највећих Брантових дипломатских успјеха. У потпуности су отворене могућности за закључивање сличних споразума са Пољском и другим државама Варшавског пакта, те за нове сусрете са совјетским лидерима који ће се ускоро догодити у много срдачнијем окружењу него што је то Брант или било ко други могао и наслутити 1970. године, приликом правог почетка провођења Источне политике.

Брант на Криму 1971. године

Напредак остварен током преговора 1970. године Вили Брант је у правом смислу потврдио наредне 1971. године. Новим сусретима на највишем нивоу, и повећаном пажњом свјетске јавности, западноњемачки канцелар је створио нове могућности за значајан напредак своје земље на спољнополитичком плану (Kissinger, 1981, p. 567).

Значајна чињеница за развој њемачко-совјетских односа током 1971. године били су и лични односи између Вилија Бранта и Леонида Брежњева те питања моћи унутар самог совјетског руководства. Брант и Егон Бар су оставили јак утисак на Брежњева (Seebacher, 2006, p. 247).⁹ Добра сарадња, усклађене изјаве и присност коју су показивали Брант и Брежњев приликом сусрета, у великој мјери су били резултат честе размјене мишљења и информација међу државницима, која се одвијала далеко од очију јавности и званичних дипломатских начина комуникације, које су као преспоре и прекрете у неким ситуацијама жељели заобићи.

Егону Бару било је омогућено да стално може користити приватни комуникациони канал који је водио до совјетског Политбироа у Москви, и лично до Брежњева (Merseburger, 2002, p. 618).¹⁰ Брантово повјерење и велики респект који је имао према свом најблискијем сараднику и пријатељу, Егону Бару,

⁹ Бригите Зебахер је била трећа и посљедња Брантова жена. Вјенчали су се децембра 1983. године. Њена Брантова биографија је, између осталог, производ блиске сарадње коју је са својим будућим мужем имала још средином седамдесетих година, као СПД-ов референт за штампу, па је била у могућности да дође до ексклузивних сазнања о Брантовој политичкој дјелатности из тог времена.

¹⁰ Такав лични канал Бар је у исто вријеме имао и са америчким министром спољних послова Хенријем Кисинџером.

гајили су и совјетски обавјештајаца, који су били задужени за комуникацију са њемачком страном. „Давид“, човјек са увијек натмуреним изразом лица и „таљерановским“ држањем, како су у Бара Совјети међусобно ословљавали, врло је успјешно сарађивао са Вјачеславом Кеворковим, обавјештајним официром КГБ-а („Bund mit dem Teufel“, 1995).¹¹ Овакав начин комуникације је био веома ефикасан и надасве потребан, јер су се тим путем у више наврата брзо отклањале проблемске ситуације везане за провођење „Источне политике“. Поред тога Брежњев је такође овим путем нудио Бранту своју помоћ након избијања афере Гиом, међутим понуда је стигла прекасно јер је Брант већ био поднио оставку. Иако су Брант и Бар помно водили рачуна да не оставе трагове који би открили тајни комуникациони канал, нису знали да шеф КГБ-а, Јуриј Андропов, стално надгледа његову наводно тајну комуникацију са Брежњевом.¹² У разговору са Кеворковим, Андропов је изразио своје чуђење Брантовој спремности да „сарађује са ђаволом“ и да се на овакав начин излаже опасности, јер су за њега током претходних предизборних кампања, политички опоненти говорили да је „рука Москве“. У случају цурења информација, Андропов је сматрао да би се „толико прљавштине просуло Бранту по глави, да се не би могао опрати до краја живота“ („Der „Bund mit dem Teufel““, 2010). Осим тога Брежњев се побринуо да у самом СССР-у избрише и посљедње преостале трагове неповјерења према политици сарадње са Нијемцима. На 24. конгресу КПСС-а, априла 1971, совјетски вођа је одржао одлучан говор у корист смањења напетости и потребе заједничког дјеловања (Brandt, 1975, p. 459). Брант је и даље напредовао у својим контактима са Брежњевом. Тако се успио домоћи прилике за врло позитивну размјену са СССР-ом: СР Њемачка ће допустити СССР-у да отвори генерални конзулат у Западном Берлину (Kisindžer, 1999, p. 655), а СССР ће, заузврат, признати западноњемачке пасоше грађана Западног Берлина. Тако су се за грађане обје земље отвориле нове могућности, при чему је за Бранта било посебно битно да су грађани Западног Берлина, код којих је он и даље имао

¹¹ Кеворковљево тајно име је било „Слава“. Брант до краја живота тврдио да, иако је на једној свечаности упознао Кеворкова, није знао да је он совјетски агент за тајну комуникацију. Егон Бар је такође тврдио да у времену када су сарађивали није знао да је Кеворков у служби КГБ-а, „али да га то касније није изненадило, јер су и он и Брант претпостављали да је агент вишег ранга“. Када је 1995. године, Кеворков, у том моменту Итар-Тасс-ов дописник из Бона, објавио књигу „Der geheime Kanal Moskau, der KGB und die Bonner Ostpolitik“ („Тајни канал Москва, КГБ и бонска Источна политика“) за коју је Егон Бар написао предговор, очекивало се да ће се бар унеколико расвијетлити активности тајних служби и њихова улога у међуњемачким и совјетско-њемачким односима. Међутим, у књизи већа пажња је посвећена интерним дешавањима и политичким борбама у Кремљу у познатом троуглу Брежњев - Промико - Андропов, односно о самом Кеворкову као „каналском раднику“ на релацији Бон - Москва.

¹² За ту акцију шефа КГБ-а вјероватно није знао ни сам Леонид Брежњев. Било је то настојање Јурија Андропова да пољуља доминантну позицију Брежњева, као совјетског лидера, те да се наметне као његов евентуални наслједник. Чињеница је да је донекле и остварио своје планове - након Брежњевљеве смрти 1982. године управо је Андропов постао нови совјетски вођа.

изузетну популарност и утицај, на тај начин извучени из изолације у којој их је држала ранија совјетска политика непризнавања Западног Берлина као територије СР Њемачке (Bahr, 1996, p. 369). Закључењем тог споразума Берлин је, по оцјенама Кисинџера и многих других свјетских дипломата, коначно престао бити жариште интернационалне кризе, јер су Совјети први пут пристали на нормално и неометано одвијање саобраћаја између Западног Берлина и СР Њемачке. По мишљењу градоначелника Западног Берлина, Клауса Шица био је то први јасно видљив напредак његовог града након 25 година (Merseburger, 2002, 620).

Брантов углед је додатно порастао, па је јасно показивање блискости с њемачким канцеларом у свјетским политичким круговима постала ствар престижа, што је било незамисливо за било којег другог њемачког државника након Другог свјетског рата. Слиједећи тај нови успјех, уз жељу ка новим продубљивањем њемачко-совјетских односа стигао је и Брежњевљев позив Бранту за нови сусрет. Међутим, овај пут је Брежњев желио да га западноњемачки канцелар посјети у његовој љетној резиденцији у Ореанди, на Криму, и то на приватној бази, без уобичајених обавезујућих државничких церемонија (Merseburger, 2002, 621).

Брант је био изненађен природом Брежњевљевог позива. Тим прије што му позив није био саопштен тајним путем, како је то била уобичајена совјетска пракса, него сасвим легално и јавно, од стране совјетског амбасадора (Brandt, 1975, p. 459). Могућност за такву врсту разговора са совјетским партијским и државним лидером није се указала ниједном западном државнику никад од настанка СССР-а. Брант је желио да искористи понуђену прилику и да поведе конкретне разговоре о контроли наоружања. Није се обазирао на добацивања опозиције да је начин уговарања посјете сигурна потврда да ће ријеч бити само о сусрету партијских вођа (Brandt, 1975, p. 459), тј. о намјери Совјета да СР Њемачку што више увуку у социјалистички свијет.

Бранта је много више од опозиције у властитој земљи бринуло расположење западних савезника.¹³ Нарочито му је сметало што су из Париза долазиле сумње да је он сам предложио Брежњеву састанак на Криму и његов „полутајни“ карактер. Тек неколико мјесеци касније Брант је успио увјерити француског предсједника Жоржа Помпидуа, да такве тврдње нису биле истините. Слични коментари су долазили и из Вашингтона: Американци су негодовали што су о Брантовом путовању били само обавијештени, али не и консултовани (Brandt, 1975, p. 460).

Брант је на пут кренуо авионом западноњемачког борбеног ваздухопловства „Луфтвафеа“ („Luftwaffe“) из Бона, 16. септембра. Уз Бранта је у посјету

¹³ Ниједан њемачки политичар након Другог свјетског рата није био изложен отвореним нападима мржње од стране опонентске штампе као Вили Брант. Као примјер, занимљива је опсервација Брантове посјете Криму септембра 1971. године, од стране новина “Bayernkurier” у којима се говори о издаји националних интереса, враћање вајмарским условима, при чему су метафорички приказали наивног Бранта, који без страха плеше са руским медвједом. (Bendikowski, 2013)

путовао и Бар, јер је са Брежњевљевим савјетником за сигурност, Александровом, намјеравао разговарати о односима СР Њемачке и ДР Њемачке. Приликом слијетања у Симферопољ, на Криму, присуство њемачких војника у борбеним униформама на совјетском аеродрому представљало је сензацију. Брежњев је сам дочекао Бранта, без икакве делегације, желећи да додатно нагласи приватну природу Брантове посјете, те своју срдачност и отвореност. На самом дочеку Брежњев је рекао Бранту како су двије земље „дуго година имале лоше односе, а сада их више нико не може спријечити да имају односе“ (Brandt, 1975, p. 460).¹⁴

У аутомобилу на путу према Ореанди, Брежњев је одмах поменуо њемачко питање. „Ја Вас разумијем Вили Брант, када је Њемачка у питању. Али то није наша одговорност, то је била Хитлерова“. Што је значило да се у контексту њемачког уједињења ништа не може урадити, те је на тај начин њемачко питање потиснуо из даљих разговора (Brandt, 1992, p. 194).

„Састанак умова“, како су га помпезно назвали новинари *New York Times-a*, у опуштеној атмосфери угодног амбијента, резултирао је међусобном отвореношћу саговорника који су открили да имају много заједничких тема и изван политике (Binder, 1973). Обојица су вољели вино, жене, пјесме и вицеове. Све непријатељске предрасуде које су се нагомилавале деценијама брзо су нестале у срдачном окружењу које су обојица политичара створили својом непосредношћу (Merseburger, 2002, p. 620). Брант је Брежњева и локалне функционере нарочито придобијао својим смислом за хумор и неуморним причањем анегдота (Brandt, 1975, p. 460).¹⁵

Брежњев није пропустио да већ у самом старту напомене како од Брантове посјете очекује да буде „историјски сусрет“, односно да ће се СССР и СР Њемачка договорити о „заједничкој оријентацији“ (Brandt, 1975, p. 461). Међутим, наредни дани су донијели више разговора о свакодневним стварима, додатног упознавања и заједничког пливања у Црном мору за камере присутних фото-репортера него значајних политичких дискусија. Ипак, било је и озбиљних политичких разговора, у којима је наглашено да се совјетско-западноњемачки односи након потписивања споразума из 1970. године добро развијају, и да је у њима сада присутно „много више трговине, а много мање полемике“, иако сам уговор још увијек није био ратификован у парламенту СР Њемачке.

Самим помињањем ратификације, дошло је до Брежњевљевог питања – када СР Њемачка намјерава да ратификује уговор. То је за Бранта била неугодна тема, јер је он у својој земљи имао много већу опозицију ратификацији уговора него што је желио да призна Брежњеву. Зато је помало неодређено одговорио како се нада да ће проблем ратификације у Бундестагу бити ријешен до прољећа наредне, 1972. године. Брежњев је на то примијетио како му се чини да се тај процес одвија преспоро. Рекао је како у његовој земљи нема опозиције, али у народу постоји значајно очекивање да се прича око

уговора заврши, те да се боји да ће народно незадовољство порастати ако се уговор ускоро не ратификује (Brandt, 1975, р. 461). Наравно, Брант је знао да је такво Брежњевљево излагање првенствено додатно средство притиска да се уговор што прије ратификује.

Брант је још једном рекао да очекује сигурну ратификацију, као и исто-времену ратификацију Варшавског уговора, кога је СР Њемачка крајем 1970. године потписала са Пољском. Том приликом је нагласио посебан значај позитивног развоја односа између СР Њемачке и Пољске. Разговарало се и о односима СР Њемачке са Чехословачком и ДР Њемачком. У контексту ДР Њемачке говорило се углавном о „неутралнијим“ темама – саобраћају и економској сарадњи. Помињао се недавно успјешно потписани уговор четири силе побједнице о Берлину, као и намјере да се 1972. године почне са великим преговорима о разоружању између САД-а и СССР-а (Hobsbaum, 2004, р. 186)

Посебна пажња у разговорима је посвећена питању Кине. Брежњев је истакао да зна како амерички предсједник ускоро путује у Кину (Kissinger, 1981, р. 798), али да није неповјерљив према том путовању (Kissinger, 1981, р. 270).¹⁶ Кинезе је описивао као људе који су по европским стандардима немогући за сарадњу, те да је кинеска политика изразито националистичка и шовинистичка. Рекао је Бранту да зна како постоје изразите маоистичке и антисовјетске активности у Француској, Италији, Индији, Алжиру и Латинској Америци. У сваком случају Брежњев је сматрао да Кина још деценијама неће бити у стању да значајније измијени своју економску и културну стварност која је врло сиромашна, и да неће представљати велику пријетњу. Изразио је наду да ће ствари кренути у бољем смјеру након смрти Мао Це Дунга (Brandt, 1975, р. 470). Разговори о Кини били су уједно и посљедњи који су у Ореанди вођени о свјетској политици и билатералним односима СССР-а и СР Њемачке. Брант је био изузетно задовољан постигнутим.

Послије сусрета са Брежњевом Брант је на Западу важио за главног експерта у контексту познавања совјетског руководства. За америчког предсједника Ричарда Никсона Леонид Брежњев је био потпуна непознаница. Зато је Никсон, децембра 1971, у Ки Бискејну на Флориди, замолио Бранта да му детаљно опише „политички психограм“ совјетског вође. То му је било неопходно јер се управо припремао за свој први пут у Москву (Merseburger, 2002, р. 621).

Западноњемачка политичка опозиција се врло цинично обрушила на Брантову посјету Брежњеву на Криму. Примијећено је да је Брант преговоре са Брежњевом водио у предграђу Јалте, те да је тако само на истом мјесту потврдио оно што је „велика тројка“ - Стаљин, Черчил, Рузвелт договорила још 1945. године, наиме дефинитивну подјелу Њемачке (Brandt, 1975,

¹⁶ То вјероватно није била истина, јер је Брежњев сигурно знао како Никсон у Кину иде како би покушао договорити заједничко дјеловање против СССР-а, с којим је Кина имала лоше односе и отворене оружане сукобе на граници током претходних година. Никсон је Кину коначно посјетио 21. фебруара 1972.

р. 459). У својим наступима су оштри били и неки опозициони медији, при чему су се посебно истицале новине „Рајнски Меркур“ („Rheinische Merkur“) (Merseburger, 2002, р. 621). Брант се није освртао на критике. Био је врло задовољан сусретом с Брежњевом, а нарочито приликом да га добро упозна и стекне његово повјерење.

У основи сусрет у Ореанди није донио сензационалне резултате, али је у многочему олакшао пут за постизање првог споразума о разорујању између СССР-а и САД-а (Geler i Nekrič, 2000, р. 592). Већ сљедеће 1972. године потписан је споразум под називом „Заједничко уравнотежено смањење наорујања“ („Mutual Balanced Force Reduction“ - MBFR) (Kisindžer, 1999, р. 665). Разговори у Ореанди несумњиво су донијели Бранту нови престиж у очима свијета.

Захваљујући својим достигнућима у преговорима са Совјетским Савезом и другим земљама Варшавског пакта, током 1970. и 1971. године, Брант је изградио имиџ најпозваније свјетске политичке личности за мировне преговоре, те промоцију разорујања и попуштања напетости. Нобелова награда за мир 1971. године дошла је као логична потврда нове Брантове позиције. Улогу свјетског миротворца Брант је задржао и након престанка своје канцеларске каријере 1974. године (Merseburger, 2002, р. 853).¹⁷

Када је западноњемачки канцелар ишао на састанак у Ореанду он се претходно није консултовао са својим западним савезницима. То је била нова појава у њемачкој политици, односно до тада незабиљежен степен самосталности након ограничења која су настала као продукт Другог свјетског рата. Све је то, у великој мјери, била Брантова заслуга. Међутим, свјетска политика се сусретала са све већим изазовима. Обнављала су се нека стара кризна жаришта, а појављивала су се и нова, тако да је одржавање и даље продубљивање односа између СР Њемачке и СССР било изложено све већим притисцима.

Посјета Брежњева СР Њемачкој 1973. године

Током 1972. године свјетским политичким односима доминирали су први преговори о разорујању између СССР-а и САД-а, док су у Европи централне теме биле проширење и ново устројство Европске економске заједнице. За самог Бранта 1972. године најважнији су били унутрашњи проблеми у СР Њемачкој (Seebacher, 2006, р. 267), који су готово узроковали његов политички пад те године, и значајно успорили офанзивност и ефикасност његове Источне политике („Godišnji izvještaj Ambassade SFRJ“, 1973, pp. 1-8).

Опозиција коју је тада предводила Унија ЦДУ/ЦСУ успјела је у западно-

---

¹⁷ Колико дуго је Брант уживао тај углед свједочи и чињеница да је управо он одиграо кључну улогу у преговорима са Садамом Хусеином, почетком 1991. године, око пуштања талаца из западних земаља, који су заробљени од стране Ирачана јер су се нашли у Кувајту током ирачке инвазије на Кувајт, августа 1990. године.

њемачком парламенту (Бундестагу) покренути гласање за повјерење Брантовој влади (Bahr, 1996, р. 385). Приликом гласања 27. априла 1972. Брант је ипак успио добити повјерење, али са већином од само два гласа.¹⁸ Међутим, повјерење парламента за ратификацију споразума из 1970. и 1971. није успио добити, па је тако настала пат-позиција која је могла бити разријешена само новим изборима.

Природно, Брант је у изборној кампањи која је потом услиједила првенствено истицао своје успјехе у дотадашњем провођењу Источне политике. Штавише, нарочито након Нобелове награде из 1971. године, Брант је настојао да избјегава термин „Источна политика“, па је углавном говорио о неодређенијој „мировној политици“ (Seebacher, 2006, р. 269), јер га је уобичајени термин „Источна политика“ исувише подсећао на Рапало 1922. године и Њемачку политику између два свјетска рата. На изборима одржаним 19. новембра 1972. СПД је убједљиво победила, освојивши 45,8 процената гласова, па је тако први пут постала најјача политичка странка у Западној Њемачкој.

Тако је опозиција у СР Њемачкој била онемогућена да ставља нове препреке пред канцеларове спољнополитичке смјернице, што је омогућило Бранту 1973. године да настави са продубљивањем односа са Истоком („Godišnji izvještaj Ambasade SFRJ“, 1973, рр. 21-22). У том циљу од посебне важности је био нови сусрет који је имао са Брежњевом, приликом прве посјете совјетског лидера СР Њемачкој, маја 1973 (Bahr, 1996, р. 397). Сусрету је претходила Брантова посјета Југославији, априла 1973. године (Merseburger, 2002, р. 678), и преговори на Брионима, као још једна етапа у развоју Источне политике и доказ Брантове свеприсутности у европским и свјетским односима.

Пред посјету генералног секретара КПСС-а у СР Њемачкој су предузете најоштрије мјере предострожности. Брант није желио да се Брежњев у сваком тренутку у СР Њемачкој осјећа окружен полицајцима, али није смио ништа препустити случају, јер је стално истицао „свијет је пун лудака“ (Brandt, 1975, р. 474), плашећи се да би неко могао покушати атентат на совјетског лидера. У СР Њемачкој су постојали и ултрадесни и ултралијеви фанатици којима је Брежњев могао постати мета. Њемачки националисти су пријетили организовањем демонстрација. Зато је одлучено да Брежњев у Бону буде смјештен у стари хотел „Петерсберг“ на Рајни (Brandt, 1975, р. 474),¹⁹ јер се тај хотел због његове издвојености могло лако контролисати. Домаћини су одустали од идеје да Брежњев гостује на данима совјетске културе у Дортмунду, јер су тамо маоисти већ раније заказали демонстрације против

¹⁸ Подаци са веб-странице са службеним документима послужбене историје <http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/KontinuitaetUndWandel/NeueOstpolitik/konstruktivesMisstrauensvotum.html> (приступљено 18.01.2006.)

¹⁹ У том хотелу је својевремено одсео и британски премијер Невил Чемберлен када је долазио у посјету Хитлеру пред Други свјетски рат.

совјетског руководства.

Унутрашњи односи уочи Брежњевљеве посјете СР Њемачкој били су знатно другачији у односу на стање приликом претходног сусрета двојице државника, у Ореанди 1971. године. Сада је Брантова позиција постала неупоредиво стабилнија и јача. Као добитник Нобелове награде за мир, Брант се налазио у зениту своје политичке каријере. Убједљивом побједом на изборима, новембра 1972, Брант је имао сигурну већину у парламенту, па је брзо и успјешно провео ратификацију ранијих споразума са СССР-ом и другим земљама Варшавског пакта. Самим тим, СССР више није могао приговарати Бранту како постоји велика могућност да због њемачких десничара и ревизионизма неће бити ништа од споразума. Укратко, Брантова позиција је постала неупоредиво чвршћа и на вањском и на унутрашњем плану. Таква позиција је Бранту омогућавала да сада он демонстрира максималну срдачност, те да СР Њемачку и окружење у којем се приликом посјете кретао Брежњев први пут представи као заиста велику силу, која равноправно разговара са СССР-ом (Seebacher, 2006, p. 276). Уз Брежњева су допутовали и Андреј Громико, генерал Борис Бугајев, министар цивилног ваздухопловства, Николај Патолитчев, министар вањске трговине, и Леонид Замјатин, генерални директор ТАСС-а (Brandt, 1975, p. 475). Занимање свјетске јавности за овај сусрет је било енормно, медијски су га пратили најбољи свјетски новинари и фотографи.²⁰

Атмосфера је у Њемачкој је била изузетно топла и срдачна. Брант је настојао да на адекватан начин угости Брежњева и да му се реваншира за гостопримство на Криму. С обзиром да је то била прва посјета неког совјетског лидера након рата, за Њемачку није могао постојати важнији гост. „*Леонид Брежњев је био први руски лидер који је дошао до Рајне, као миротворац и ослије 1814. године, када је генерал Фердинанд фон Винцингероде предводио козаке у Дизелдорф у илустрацији за Наполеоном*“ (Binder, 1973).²¹ Совјетска штампа по први пут након рата није говорила о Њемачкој са негативним конотацијама (Kuntze, 2013).

Брант је овом приликом узвратио на Брежњевљеву срдачност са Крима. Од првих тренутака поновног сусрета и неуобичајено дугог руковања двојице државника, било је јасно да ће то бити један од сусрета који ће обиљежити историју Хладног рата. Штампа, и у Њемачкој и у Совјетском Савезу, пратила је не само преговоре и званична саопштења, него дословно су анализирали говор тијела, сваку изговорену ријеч, те најмањи знак одступања од протокола. Све је то симболично указивало на провођење политике детанта, и тако неопходну релаксацију напетости у Европи. Атмосфера је нарочито била опу-

²⁰ Неке од најчувенијих фотографија усликала је чувена, самозатајна фотографкиња Барбара Клем [Barbara Klemm].

²¹ „For Mr. Brezhnev will be the first Russian leader to come to the Rhine as a peacemaker since 1814, when Gen. Ferdinand von Wintzingerode led a corps of Cossacks into Düsseldorf in pursuit of Napoleon. German paintings of that event show the Russians welcomed by the Rhinelanders as liberators.“

штена на вечерама у Брантовој кући. У тим ситуацијама чак се дешавало да Брежњев сасвим нормално разговара са Хелмутом Шмитом²² о томе у којим су јединицама њих двојица били распоређени на фронту, током Другог свјетског рата. Брежњев је причао о својим искуствима у совјетској артиљерији на Источном фронту, а Шмит о противавионским топовима – флаковима, гдје је он био распоређен приликом совјетске инвазије на Трећи Рајх 1945. године (Brandt, 1975, p. 481).

Новим моментима у њемачко-совјетским односима допринио је и неуобичајен поклон који је добио совјетски вођа. Перјаница њемачке аутомобилске индустрије, фирма Дајмлер-Бенц (Daimler-Benz) из Штутгарта, поклонила је Брежњеву најсавременији тип аутомобила Мерседес – 450 СЛЦ (Merseburger, 2002, p. 676).²³ Не само због тог поклона, него и због свега што је видио у индустријски изузетно развијеној СР Њемачкој, Брежњев је био врло импресиониран, па је и даље веома прецјењивао могућности те државе. Посебно је био очаран када је хеликоптером летио изнад Бона, Келна и Леверкузена, односно једног од најрепрезентативнијих предјела Рурске области, индустријски најразвијеније регије Европе. Слика савршеног реда и чистоће, и ефикасне интеграције индустрије и природних пејзаша дјеловала је на Брежњева врло импресивно (Brandt, 1975, p. 474).

Иако је СР Њемачка имала врло снажну економију, по прорачунима западноњемачких политичара, који су се сусрели с Брежњевом, он је сматрао да је Њемачка економија још три пута јача него што је објективно била. Зато је отворено маштао о дугорочним пројектима (Seebacher, 2006, p. 277). Предлагао је неодређене планове у оквирима којих би западноњемачка технологија и совјетски ресурси били везани уговорима дугим и до педесет година. Истицао је како ниједна земља свијета нема толико богатство, у смислу залиха земног гаса, угља и дрвета, као СССР. Међутим, никакав нови конкретан уговор није потписан (Brandt, 1975, p. 480).²⁴ Разлог је била и Брантова забринутост због тога што му је, у односу на сусрете из 1970. и 1971. године, постало много јасније колико је совјетска државна привреда нестабилна, а самим тим и непоуздана за дугорочну сарадњу (Merseburger, 2002, p. 677). Ипак, чињеница

²² Тада је Шмит, иначе још од доба велике коалиције један од Брантових најближих сарадника, био на позицији министра финансија. Након Брантовог повлачења 1974. управо га је он замијенио на позицији канцелара, гдје се одржао осам година (1974–1982).

²³ Значај поклона није умањен чињеницом да је Брежњев, чим је први пут пред Брантом и осталима сјео за волан, неочекивано нагло кренуо напријед и ударио аутомобилом у прво велико дрво на које је наишао. Није се повриједио, али је аутомобил био прилично оштећен. Брежњевљева страст према аутомобилима била је позната и америчком предсједнику Ричарду Никсону, те му је приликом посјете у Кемп Дејвиду, јуна 1973. поклатио аутомобил Lincoln Continental. Одушевљени Брежњев му је за узврат приредио незаборавну вожњу, при чему је Никсона и његовог тјелохранитеља возио пребрзо и преризично по кривудавом путу и у посљедњем моменту избјегао саобраћајну несрећу. (Byron, 2013)

²⁴ Најконкретније су, у ствари, биле основе за постизање трипартитног економског споразума по коме би земни гас из Ирана био транспортован у СССР, а затим даље у СР Њемачку. Тај споразум је коначно потписан тек 1975. године.

је да је укупан биланс совјетско-западноњемачке трговине утростручен у раздобљу 1970–1975. (Brandt, 1975, p. 476).

Колико су Брежњев и остали совјетски руководиоци жељели стварање уносних трговачких уговора са СР Њемачком свједочио је и све значајније одступање од уобичајене совјетске реторике, са константним помињањем Другог свјетског рата у смислу броја совјетских жртава, разарања совјетске привреде, њемачког реваншизма и слично. Брежњев је говорио готово само о традиционалности добрих односа између СССР-а и Њемачке у прошлости, помињући само добре ствари. Тако је, на Брантово запрепаштење, говорио о томе како је на дан почетка Другог свјетског рата у Совјетском Савезу, 21. јуна 1941, он, као секретар Обласног комитета Дњепропетровска, био задужен да спрјечава даљи транспорт жита према Њемачкој. Говорио је како му је било јако тешко због те чињенице, јер су, наводно, ти транспорти били одраз пријатељске сарадње двију држава. Истицао је како је и прије Другог свјетског рата у совјетској штампи доминирала слика о одличној економској сарадњи с Њемачком. Говорио је, чак, како су њемачке трупе током боравка у Украјини за вријеме Првог свјетског рата оставиле јако добар утисак. Није ни помињао Хитлера и страхоте рата (Brandt, 1975, pp. 480-481).

Двојица државника су се опет дотакли и свих кључних тема међународне политике. Брежњев се осврнуо на проширење Европске економске заједнице. Он је поновио како је познато да је политика СССР-а усмјерена против сваког груписања држава.²⁵ Међутим, у Москви је закључено да је Европска економска заједница реалност, те ће се СССР понашати у складу с том реалношћу. Брант је одвратио да је Европска економска заједница историјски пројекат, који би требао да представља нуклеус уједињења цијеле Европе. Брежњев је ствари посматрао искључиво у контексту могућности интензивнијег развоја односа Европске економске заједнице и СЕВ-а (Brandt, 1975, p. 478).

Говорило се о разоружању и преговорима који су резултирали потписивањем уговора 1972. године. Брежњев је имао планиран сусрет с Никсоном мјесец дана касније, па је говорио о својој отворености према разоружању, изјављујући да му је свеједно у коликој мјери ће то разоружање бити проведено, односно да ли ће се радити о три, десет или 15 процената, али је нагласио да је за СССР од изузетног значаја да разоружање подразумијева синхронизовано смањење не само трупа у иностранству, него и домаћих трупа свих земаља које су биле укључене у процес разоружања (Brandt, 1975, p. 478). У том смислу је Брежњев изјавио да је задовољан како се одвијају односи СССР-а са Француском, док су, наравно, односи са САД-ом, били

²⁵ То је била фраза која није имала никакво реално значење. СССР је и сам био склон груписању држава, ако му је стварање таквих група ишло на руку. Варшавски пакт је најбољи примјер за то, па и СЕВ. Чињеница је, међутим, да је Брежњев схватио како се проширењем и додатним учвршћивањем Европске економске заједнице у великој мјери смањују могућности за појединачни утицај СССР-а на земље Заједнице, односно могућности за евентуално разбијање те групе држава. Јачање Заједнице и њено интензивније међусобно повезивање за СССР је, фактички, значило још већу изолацију.

сложенији. Проблем су представљале нове пријетње миру на Блиском истоку. Брант је знао да се СССР, попут САД-а (Kisindžer, 1999, p. 656; 1981, p. 512), увијек настоји приказати као потпуно неутрална земља у спору око Израела.²⁶ И Брежњев је, заиста, поново потврдио таква предвиђања. Говорио је како је проблем Блиског истока у сталном сукобу „запаљивог ционизма и арапског темперамента“, не помињући уопште питање умијешаности великих сила. У једном тренутку Брежњев је питао Бранта да ли намјерава ускоро ићи у Кину, намјеравајући питање представити као шалу.²⁷ Брант му је одговорио да нема таквих намјера у скорој будућности, али да се, захваљујући активностима министра вањских послова, Валтера Шела, дипломатски односи између СР Њемачке и Кине коначно помичу с мртве тачке (Brandt, 1975, p. 481). На крају разговора издато је заједничко званично саопштење које се односило на уговор о Берлину:

Вили Брант и Леонид Иљич Брежњев су сагласни да је потпуно придржавање потписаног уговора и његова примјена у цијелости значајна предиспозиција за трајно смањење напетости у Централној Европи и за побољшање односа између уговорних држава, а посебно између Савезне Републике Њемачке и Совјетског Савеза (Brandt, 1975, p. 482).

У сваком случају сусрет из 1973. године је био значајан, али није било сензационалних помака и споразума, као што је то био случај у Москви 1970. године. Брант је наступао на новим основама. Охрабрен новим могућностима европског проширења он се у разговорима са СССР-ом настојао представити као главни преговарач у име цијеле Европе, првенствено у смислу афирмисања Европске економске заједнице, а не само СР Њемачке, те да на тај начин додатно одобривољи СССР за сарадњу са цијелом западном половином континента, односно за напуштање традиционалне совјетске антиевропске политике. С друге стране, Брежњев је првенствено желио билатералне споразуме између СССР-а и СР Њемачке, без укључивања, а по могућности и помињања трећих земаља. Свакако је притом настојао да СР Њемачку што више веже за СССР, а да је удаљи од савезника из НАТО-а, тј. да додатно разједини европски Запад, након што је Француска напустила НАТО 1966. године. Ниједан од двојице политичара није остварио своје замисли.

Односи Бранта и СССР-а после 1973. године

Већ на састанку у Бону договорена је сљедећа посјета западноњемачког канцелара СССР-у наредне, 1974. године. Брежњев је инсистирао на томе да је често виђање двојице државника изузетно потребно за развој добрих односа двју држава. Међутим, у 1974. години дошло је до неочекиваних промјена.

²⁶ Иако подршка СССР-а арапским земљама није јењавала. Штавише, чини се да је испорука наоружања и логистике Арапима пред рат 1973. године доживјела свој врхунац.

²⁷ То га је питање, међутим, врло озбиљно интересовало.

Брант је, почетком маја те године, поднио оставку на мјесто канцелара, па је Брежњева у Москви посјетио његов наслједник, Хелмут Шмит. Брежњев је, у знак сјећања на срдачне односе приликом три сусрета која су двојица државника имали од 1970. до 1973. године, инсистирао да га Брант, заједно са својом женом, посјети приватно. То се и догодило, јула 1975. године. С тим што је умјесто првобитних планова за 1974. годину и пут у Лењинград и Москву, дошло до путовања у далеке градове Новосибирск и Самарканд (Brandt, 1975, p. 483).

Брантов однос са Брежњевом и СССР-ом се након његовог одласка са функције канцелара свео на посредовања која су углавном остваривана путем Социјалистичке Интернационале (Merseburger, 2002, p. 751).²⁸ Захваљујући добрим везама које је раније остварио са Брежњевом, Брант је био у ситуацији да успјешно посредује у неким великим европским и свјетским кризама. То пријатељство са Брежњевом је нарочито било драгоцјено приликом смањивања тензија у Португалу, 1975. године. Уопште су односи Бранта и СССР-а, и након Брежњевљеве смрти 1982. године остали добри, у сваком случају бољи него односи Бранта и САД-а седамдесетих и осамдесетих година 20. вијека.

Међутим, након Брантовог одласка са функције канцелара никад више није било велике срдачности и значајнијег напретка у односима између СР Њемачке и СССР-а, а ни сама Источна политика никад више није имала ни приближан значај, као што је то био случај у раздобљу 1970-1973. Хелмут Шмит се много више посветио европским интеграцијама,²⁹ а његов наслједник Хелмут Кол још и више. Брежњев је заузео крут став према западним лидерима. СССР је крајем седамдесетих година, нарочито због инвазије на Авганистан, децембра 1979. године, поново дошао у ситуацију значајније конфронтације са Западом, па је опасност атомског рата порасла.

Закључак

Срдачни лични односи између Бранта и Брежњева су се показали као кључан предуслов за успјешно провођење Источне политике. Ти односи су, због стриктно постављеног односа снага унутар Варшавског пакта, били и кључан предуслов за остварење свих других споразума СР Њемачке са другим земљама Варшавског пакта, у првом реду са ДР Њемачком, Пољском и Чехословачком. Развој односа Бранта и Брежњева донио је више користи самом

²⁸ За предсједника Социјалистичке Интернационале Брант је изабран у Женеви, у јесен 1976. Његови најближи и најактивнији сарадници у тој организацији били су аустријски и шведски социјалистички премијери, Бруно Крајски и Олоф Палме.

²⁹ Његови односи са совјетским функционерима већ су 1974. године постали знатно хладнији него раније. У разговорима са совјетским амбасадором Фалином појаљивала су се велика неслагања, свега шест мјесеци по Брантовом одласку. <http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/abteilungen/abt/dzd/141.pdf> (приступљено 19.01.2006)

Бранту и СР Њемачкој, првенствено у смислу значајног повећања међународног угледа СР Њемачке, те Брантовог личног престижа, али и у реалном смањењу напетости, од кога је сама СР Њемачка имала највише користи.

Кроз интензивне разговоре двојица државника су имали прилику да боље спознају снаге и слабости земаља са чијим лидерима су преговарали. Брант је у преговорима са СССР-ом показао изузетну мудрост и тактичност. Он је знао ствари поставити тако да успјешан развој односа и очигледне бенефиције за СР Њемачку, које су из тог развоја произлазиле, не предстаља као велики њемачки тријумф, него као ствар од заједничког значаја, у којој он и СР Њемачка имају скромну, конструктивну улогу.

Западноњемачки канцелар је добро упознао СССР и схватио је могућности сарадње с њим, у сваком случају му је то било јасније него било ком другом западном државнику, јер је Брежњев само с њим говорио тако отворено. Брант је тако био свјестан економских проблема, односно несигурности СССР-а, па није био склон потписивању гигантских привредних уговора. Међутим, и поред све те отворености, ни Брант није у потпуности схватио колике су заправо биле економске тешкоће СССР-а. То нису знали ни западноевропски ни амерички економисти.

У разговорима с њим Брежњев је, више него с било којим другим државником, отворено нудио све могуће облике привредне сарадње, јер је његова земља вапила за западним инвестицијама и капиталом који би произашао из заједничких пројеката. Чињеница је да Брант, као и други западни државници, ипак није до краја схватио катастрофалност позиције СССР-а у том контексту. Зато је на Западу изненађење размјерно брзом пропашћу СССР-а и Варшавског пакта, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година 20. вијека, било тако огромно (Kisindžer, 1999, p. 679). Да је Брант био свјестан стварних димензија совјетског економског стања можда би се његова Источна политика одвијала у мало другачијем смјеру, односно можда би била још офанзивнија. С друге стране, систем међународних односа почетком седамдесетих година није омогућавао Бранту нарочито велики маневарски простор, па је он са својим потезима често ризикују да уђе у отворену конфронтацију са западним савезницима. Самим тим се његово провођење Источне политике у датим околностима и резултати који су из тога проистекли могу процијенити као максимално остварење.

Библиографија

- Bahr, E. (1996). *Zu meiner Zeit*. München: Blessing
- Bender, P. (1995). *Die neue Ostpolitik und ihre Folgen. Vom Mauerbau bis zur Vereinigung*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag
- Bendikowski, T. (23. septembar 2013). Bildergeschichten: Argloser Tanz mit dem russischen Bären? *Deutsche Welle*. <https://p.dw.com/p/19mGp>.
- Beštić-Bronza, S. (2006). Vili Brant – Godine u emigraciji. *Radovi*, 9, 241-264.
- Binder, D. (19. maj 1973). Brandt, and Brezhnev Both Took Big Risks to Heal the Wounds of 24 Years. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/1973/05/19/archives/old-enmity-new-hope-brandt-and-brezhnev-both-took-big-risks-to-heal.html>
- Brandt, W. (1975). *Begegnungen und Einsichten. Die Jahre 1960-1975*. Hamburg: Hoffmann& Campe
- Brandt, W. (1990). *Erinnerungen*. Frankfurt am Main: Propyläen Verlag
- Brandt, W. (1992). *My Life in Politics*. New York: Viking Adult
- Bund mit dem Teufel*. (13. februar 1995). *Der Spiegel*. <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-9157496.html>
- Byron, J. (26. jun 2013). Town car diplomacy – 40 years ago. *Richard Nixon Foundation*. <https://www.nixonfoundation.org/2013/06/town-car-diplomacy-40-years-ago/>
- Der "Bund mit dem Teufel"*. (30. novembar 2010). *MDR*. <https://www.mdr.de/zeitreise/stoebern/damals/artikel69762.html>
- Geler, M. i Nekrič, A. (2000). *Utopija na vlasti. Istorija Sovjetskog Saveza*. Podgorica: Cid
- Godišnji izveštaj Ambasade SFRJ u SR Nemačkoj za 1972. godinu*. (6. mart 1973). 1-8. F-81. 49456, Politička arhiva (1966–1973), Strogo povjerljiva politička arhiva, Diplomatski arhiv Ministarstva inostranih poslova Srbije i Crne Gore (DAMINSICG).
- Görtemaker, M. (1999). *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Von der Gründung bis zur Gegenwart*. München: Beck
- Hobsbaum, E. (2002). *Doba Ekstrema. Istorija Kratkog dvadesetog veka*. Beograd: Dereta
- Kisindžer, H. (1999). *Diplomatija II*. Beograd: Verzal press
- Kissinger, H. (1981). *Memoari I-II*. Zagreb: Vjesnikova press agencija
- Koch, P. (1988). *Willy Brandt. Eine politische Biographie*. Berlin: Ullstein
- Kuntze, K. (18. maj 2013). Deutsch-sowjetische Annäherung. *Deutschlandfunk*. https://www.deutschlandfunk.de/deutsch-sowjetische-annaehuerung.871.de.html?dram:article_id=246478
- März, P. (Hg.). (1996). *Dokumente zu Deutschland*. München und Landsberg am Lech: Merseburger, P. (2002). *Willy Brandt 1913-1992. Visionär und Realist*. Stuttgart-München: Deutsche Verlags-Anstalt
- Nećak, D. (2004). *Hallsteinova doktrina i Jugoslavija. Tito između Savezne Republike Njemačke i Demokratske Republike Njemačke*. Zagreb: Srednja Europa
- Seebacher, B. (2006). *Willy Brandt*. München: Piper Verlag

Интернет извори:

<http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/abteilungen/abtgd/dzd/141.pdf>
<http://www.dhm.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/KontinuitaetUndWandel/NeueOstpolitik/konstruktivesMisstrauensvotum.html>

Original Scientific Paper

**BRANDT AND BREZHNEV:
FROM MOSCOW AND CRIMEA TO BONN**

Slavojka Beštić–Bronza

University of Banja Luka, Faculty of Philosophy

slavojka.bestic-bronza@ff.unibl.org

***Abstract:** The paper analyses the role of German Chancellor Willy Brandt in the process of detente in the early 1970s, through the realisation of the ‘Eastern policy’, aimed at relaxing relations with the countries of the ‘Eastern Bloc’, primarily with the Soviet Union, the Democratic Republic of Germany, and Poland, in order to improve the international position of the Federal Republic of Germany and reduce the Cold War tensions. In addition to the analysis of political negotiations and activities, the paper also emphasises the personal relationships that Willy Brandt built with the Soviet leader Leonid Brezhnev, that is, the importance of the mutual trust of the two politicians, which was reflected in the successful results of bilateral relations between the two countries, as well as in the overall world politics. The paper is based in part on the research conducted during the process of writing of an unpublished master’s thesis entitled ‘The Eastern Policy of German Chancellor William Brandt and Yugoslavia in the period of 1969-1974’, with sections reworked and amended with the results of recent research and published material.*

Key words: Willy Brandt; Leonid Brezhnev; Egon Bahr; eastern policy.